

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

АБРАМЧУК Софія Вікторівна

**Електронне декларування при переміщенні товарів
через митний кордон: зарубіжні та вітчизняні аспекти**

/

**Electronic Declaration of Goods Crossing the Customs
Border: Foreign and Domestic Aspects**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФМСм-21
С. В. Абрамчук

Науковий керівник:
д.е.н., професор, А. І. Крисоватий

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ А. І. Крисоватий

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ	6
1.1. Сутність та значення електронного декларування в системі митного регулювання	6
1.2. Нормативно-правове регулювання електронного декларування в Україні: ієрархія та гармонізація з нормами ЄС	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	18
2.1. Особливості застосування електронного декларування в країнах ЄС та світу.....	18
2.2. Сучасний стан, динаміка та проблематика функціонування системи електронного декларування в Україні	24
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ	31
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімкою цифровізацією всіх сфер суспільного життя, і митна справа не є винятком. Для України, як стратегічного партнера Європейського Союзу та кандидата на вступ до ЄС, питання гармонізації митних процедур із європейськими стандартами набуває критичного значення. Традиційний паперовий документообіг стає стримуючим фактором у міжнародній торгівлі, оскільки він збільшує часові витрати на перетин кордону та створює корупційні ризики. У цьому контексті електронне декларування виступає не просто як технічна новація, а як фундамент для побудови прозорої, швидкої та ефективної системи митного контролю.

Впровадження електронного декларування базується на положеннях Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), яка рекомендує максимальне використання інформаційних технологій. Особливої актуальності тема набуває у зв'язку з приєднанням України до Конвенції про процедуру спільного транзиту та запуском NCTS (New Computerised Transit System), що фактично відкриває для України «митний безвіз». Однак, попри значні успіхи, вітчизняна система електронного декларування все ще має низку проблем: від технічних збоїв до недосконалості нормативної бази, що вимагає детального аналізу та врахування досвіду розвинених країн.

Метою роботи є комплексне дослідження теоретичних та прикладних аспектів електронного декларування товарів при їх переміщенні через митний кордон, проведення порівняльного аналізу вітчизняної та зарубіжної практики, а також розробка обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення системи електронного декларування в Україні.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

1. Розкрити сутність, поняття та роль електронного декларування в сучасній системі митного регулювання.

2. Проаналізувати чинне нормативно-правове забезпечення електронного декларування в Україні.
3. Дослідити передовий зарубіжний досвід, зокрема країн ЄС, у сфері функціонування електронних митних систем та безпаперових технологій.
4. Здійснити аналіз сучасного стану електронного декларування в Україні, виокремивши ключові проблеми та перешкоди для бізнесу.
5. Розробити практичні рекомендації щодо імплементації ефективних зарубіжних практик у вітчизняну митну систему задля спрощення процедур торгівлі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі переміщення товарів через митний кордон України та здійснення митних формальностей.

Предметом дослідження є теоретичні засади, нормативно-правові механізми та практичні аспекти застосування електронного декларування в Україні та зарубіжних країнах.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Зокрема, використано: метод аналізу та синтезу для з'ясування змісту поняття «електронне декларування» та його складових; формально-юридичний метод при аналізі Митного кодексу України та законодавства ЄС; порівняльно-правовий метод для зіставлення процедур декларування в Україні та країнах Європи; статистичний метод для аналізу динаміки оформлення електронних декларацій за даними Державної митної служби України; метод моделювання при розробці пропозицій щодо вдосконалення системи.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі акти України, міжнародні конвенції, нормативні документи ЄС, наукові праці вітчизняних вчених, а також аналітичні звіти Державної митної служби України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному узагальненні практики використання електронного декларування в умовах

воєнного стану та євроінтеграційних процесів, а також у наданні пропозицій щодо оптимізації митних процедур з урахуванням новітніх вимог.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання напрацьованих рекомендацій для вдосконалення технологічних схем митного оформлення та підвищення ефективності роботи митних органів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження були апробовані у вигляді тез доповідей на Всеукраїнських науково-практичних конференціях студентів та молодих вчених: 1) «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (Тернопіль, 2024 р.); 2) Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків (Тернопіль, 2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ

1.1. Сутність та значення електронного декларування в системі митного регулювання

Сучасна парадигма розвитку митної справи перебуває на етапі докорінної трансформації, що формується під безпосереднім впливом глобальних процесів цифровізації світової економіки та стрімкого переходу до інформаційного суспільства. В умовах Четвертої промислової революції (Industry 4.0) традиційні методи адміністрування стають неефективними, оскільки не можуть забезпечити необхідну швидкість логістичних процесів. Трансформація митних відносин відбувається шляхом фундаментальної зміни формату взаємодії між державою та бізнесом: відбувається відхід від жорстких адміністративно-командних методів тотального контролю до гнучких, ризико-орієнтованих та сервісних моделей, побудованих на базі новітніх ІТ-технологій.

У цьому контексті електронне декларування (далі – ЕД) виступає не просто технічною новацією, а є фундаментальним елементом концепції «Електронна митниця» (e-Customs) та ключовим інструментом спрощення процедур міжнародної торгівлі, рекомендованим до впровадження Всесвітньою митною організацією (ВМО) та Світовою організацією торгівлі (СОТ) [3].

Науковий підхід до визначення сутності електронного декларування є багатограним і вимагає розгляду цього явища щонайменше в трьох взаємопов'язаних аспектах, кожен з яких розкриває окрему грань митного адміністрування:

У юридичному сенсі це сукупність правових норм, що регламентують порядок, умови та наслідки подання митних відомостей в електронній формі. Ключовою ознакою тут є зміна правового статусу електронного документа. Якщо раніше електронний файл був лише копією паперового носія, то сьогодні він набуває повної юридичної сили, рівнозначної паперовому аналогу. Це стає можливим завдяки інституту Кваліфікованого електронного підпису (КЕП),

який забезпечує юридичну значущість дій суб'єкта ЗЕД у віртуальному просторі та гарантує авторство і цілісність поданих даних [1; 2].

З технічної точки зору, це складна система автоматизованої обробки структурованих даних з використанням спеціалізованого програмного забезпечення та телекомунікаційних мереж. Цей аспект охоплює не лише створення декларації, але й механізми шифрування, передачі даних захищеними каналами зв'язку, автоматичний формато-логічний контроль (перевірку на помилки без участі людини) та архівування інформації на серверах митних органів. Важливою характеристикою технологічного процесу є його інтегрованість — здатність різних інформаційних систем (брокера, митниці, банку, перевізника) взаємодіяти між собою в режимі реального часу.

Це сучасна форма реалізації концепції G2B (Government to Business – «Влада для Бізнесу»). Ця модель спрямована на мінімізацію фізичного контакту між посадовою особою митниці та декларантом. Такий підхід має подвійний ефект: з одного боку, він суттєво знижує корупційні ризики, усуваючи суб'єктивний людський фактор ("ефект інспектора"), а з іншого — трансформує роль митника з "контролера" на "аналітика", який працює з даними, а не з паперами.

Узагальнюючи вищенаведені підходи, можна сформулювати комплексне визначення: Електронне декларування — це регламентована нормами права процедура заявлення митним органам відомостей про товари, транспортні засоби комерційного призначення та інші предмети, що переміщуються через митний кордон, яка здійснюється шляхом формування та передачі електронного документа встановленого формату (структури), засвідченого кваліфікованим електронним підписом, з дотриманням міжнародних та національних стандартів захисту інформації [1; 6].

Варто наголосити, що електронне декларування не є статичним явищем; воно пройшло складний еволюційний шлях, який відображає розвиток інформаційних технологій у світі. Дослідники історії митної справи виділяють кілька етапів становлення цієї системи, які важливо розуміти для оцінки сучасного стану:

- Перший етап (Фрагментарна автоматизація): Використання електронних засобів лише для набору тексту декларації, яка потім роздруковувалася. Електронний файл подавався на дискеті чи флеш-носії як додаток до паперового оригіналу. Юридичну силу мав виключно папір.
- Другий етап (Гібридна модель): Паралельний обіг паперових та електронних документів. Інформаційні системи митниці вже могли обробляти дані, але законодавство все ще вимагало дублювання інформації на папері "для архіву" або проставляння штампів.
- Третій етап (Paperless Customs — Безпаперова митниця): Сучасний етап, на якому електронна декларація стає первинною та єдиною необхідною формою. Паперові документи використовуються лише у виняткових випадках (наприклад, при збої системи або для товарів, що містять державну таємницю).

Критично важливу роль у цьому еволюційному процесі відіграло впровадження міжнародних стандартів обміну даними, зокрема стандарту UN/EDIFACT (United Nations Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport). Саме уніфікація форматів повідомлень дозволила створити системи, де митні органи різних країн можуть "розуміти" декларації один одного, що є основою для функціонування таких наднаціональних систем, як NCTS (New Computerised Transit System) в Європейському Союзі [8].

Отже, електронне декларування є складним соціо-технічним феноменом, який поєднує в собі правові, технологічні та управлінські аспекти. Його впровадження дозволяє вирішити одразу кілька стратегічних завдань: прискорення зовнішньоекономічного обігу, підвищення прозорості митних процедур та інтеграцію національної економіки у глобальну торговельну мережу. Розуміння теоретичних засад цього процесу є необхідним підґрунтям для аналізу нормативно-правового регулювання, якому присвячено наступний підрозділ.

Для комплексного розуміння природи ЕД доцільно навести класифікацію видів електронних митних декларацій, яка застосовується в теорії та практиці (рис. 1.1).

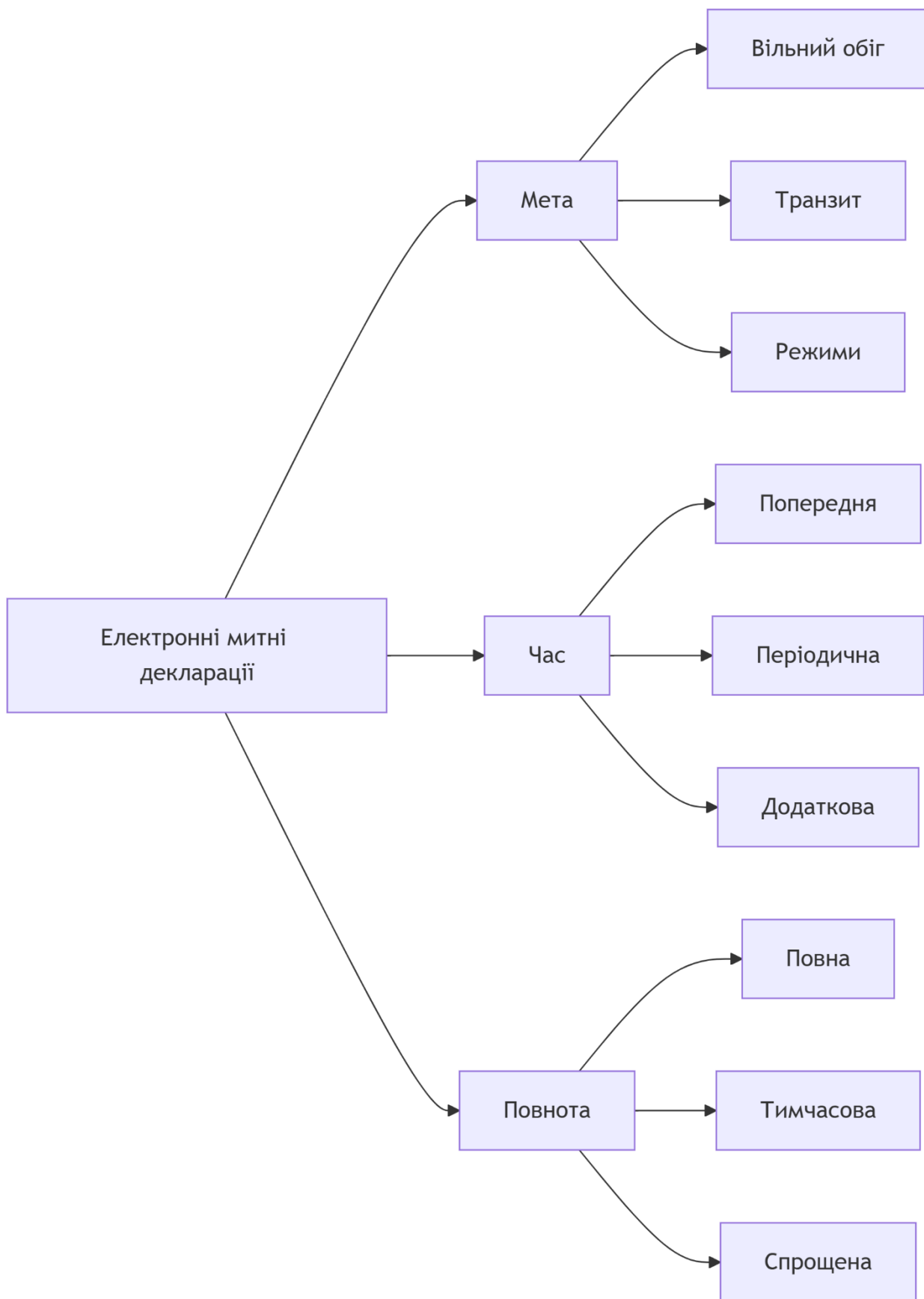

Рисунок 1.1. Класифікація видів електронних митних декларацій [2]

Значною перевагою електронної форми над традиційною є можливість автоматизації контрольних функцій. Порівняльний аналіз ефективності обох форм наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика паперової та електронної форм митного декларування [5]

Критерій порівняння	Паперова форма декларування	Електронна форма декларування
Носій інформації	Фізичний паперовий носій (бланк МД)	Структурований електронний файл (XML-формат)
Юридична значущість	Забезпечується власноручним підписом та печаткою	Забезпечується накладанням КЕП (криптографічний захист)
Час митного оформлення	Високий (ручне введення, фізична перевірка)	Низький (автоматичний формато-логічний контроль)
Ризик корупції	Висока (безпосередній контакт з інспектором)	Низька (знеособлення, автоматичний розподіл декларацій)
Логістика	Необхідність фізичної присутності декларанта	Дистанційне декларування (Remote filing)
Архівування	Витратне (потребує площ для зберігання паперів)	Ефективне (хмарні сховища, бази даних)

В основі функціонування системи електронного декларування лежать специфічні принципи, недотримання яких унеможлиблює ефективну роботу системи:

1. Принцип автентичності: гарантія того, що електронний документ походить саме від тієї особи, яка його підписала (забезпечується засобами КЕП).

2. Принцип цілісності: впевненість у тому, що в документ не було внесено несанкціонованих змін під час передачі каналами зв'язку.

3. Принцип сумісності (інтероперабельності): здатність інформаційних систем митниці та бізнесу взаємодіяти між собою, незважаючи на різне програмне забезпечення.

4. Принцип «єдиного запису»: інформація вводиться в систему один раз і використовується на всіх етапах контролю [10].

Технологічний процес електронного декларування можна представити у вигляді алгоритму, який включає не лише дії декларанта, але й автоматизовані процедури на стороні митниці (рис. 1.2).

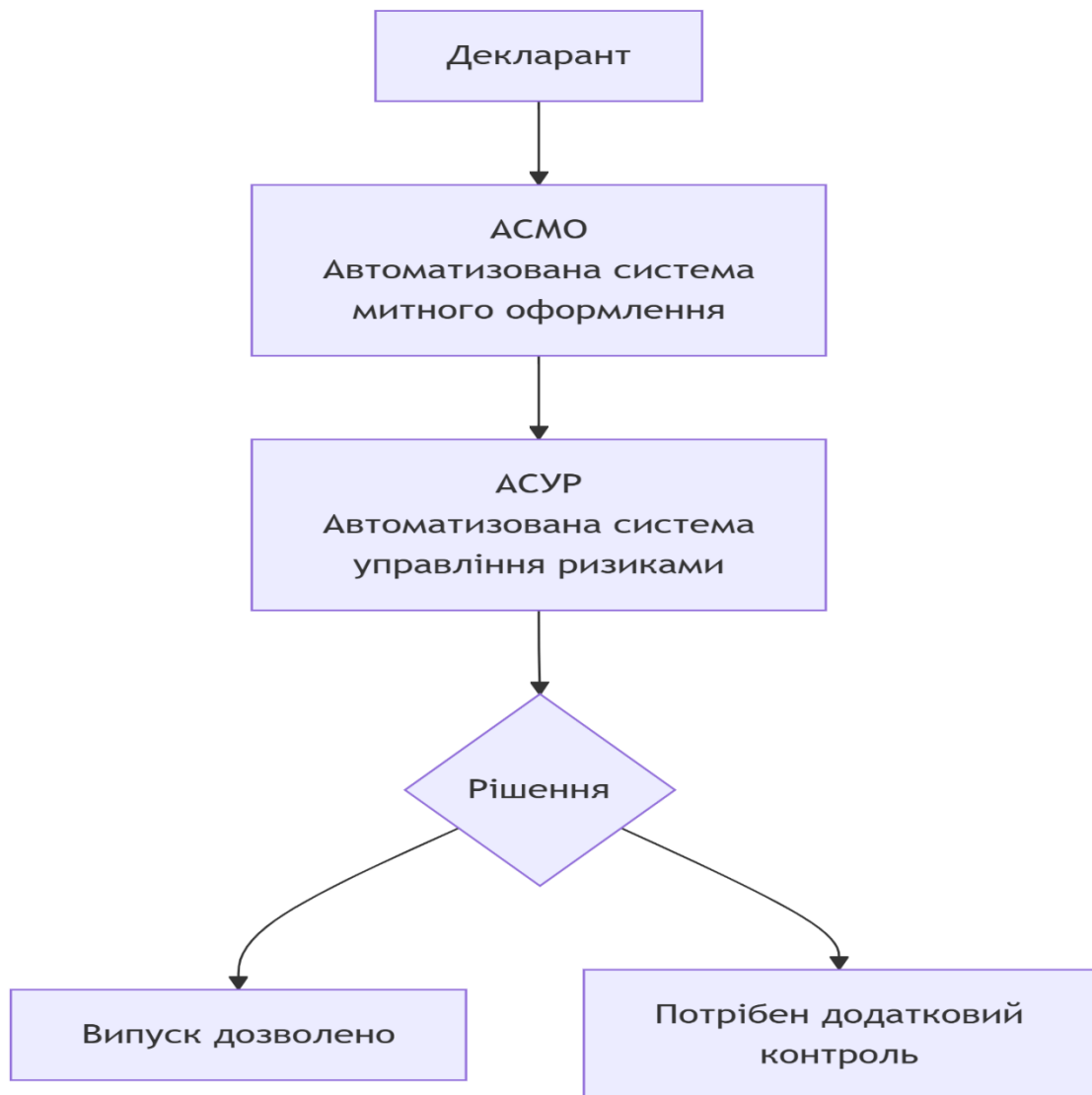

Рисунок 1.2. Структурно-логічна схема процесу обробки електронної митної декларації [5]

Варто окремо виділити роль Автоматизованої системи управління ризиками (АСУР) у процесі електронного декларування. Саме електронна форма даних дозволяє алгоритмам АСУР миттєво аналізувати декларацію за сотнями профілів ризику. Це дозволяє розділяти потоки товарів на «коридори» ще до моменту фізичного огляду, що неможливо при паперовому декларуванні.

Таким чином, електронне декларування слід розглядати не як технічну опцію, а як нову філософію митного адміністрування. Воно трансформує митницю з фіскального бар'єра у сервісний інструмент сприяння міжнародній торгівлі, забезпечуючи баланс між безпекою держави та інтересами бізнесу. Однак ефективність цієї системи напряму залежить від якості законодавчого забезпечення, що буде розглянуто в наступному підрозділі.

1.2. Нормативно-правове регулювання електронного декларування в Україні: ієрархія та гармонізація з нормами ЄС

Ефективність функціонування системи електронного декларування (ЕД) знаходиться у прямій залежності від якості та повноти нормативно-правового забезпечення. В юридичній площині електронне декларування являє собою складний інститут митного права, який регулюється багаторівневою системою нормативних актів. Специфіка правової регламентації у цій сфері полягає в необхідності поєднання імперативних норм митного законодавства з диспозитивними нормами інформаційного права та технічними регламентами захисту інформації.

Аналіз чинного законодавства України дає змогу вибудувати чітку ієрархічну структуру нормативно-правових актів, що регулюють питання електронного декларування. Для системного розуміння правового поля доцільно класифікувати ці акти за юридичною силою та сферою дії, що відображено у табл. 1.2.

Фундаментом національної системи електронного декларування є Митний кодекс України (МКУ) [1]. Стаття 257 МКУ містить революційну для свого часу норму, яка встановлює пріоритет електронної форми декларування над паперовою. Законодавець чітко визначив, що електронна митна декларація — це не допоміжний файл, а повноцінний документ, який є підставою для митного оформлення, нарахування податків та ведення статистики.

Критично важливим аспектом є забезпечення автентичності електронних даних. Тут правове регулювання виходить за межі суто митного законодавства і спирається на Закон України «Про електронні довірчі послуги» [2]. Згідно з цим законом, електронна декларація вважається оригіналом лише за умови накладання кваліфікованого електронного підпису (КЕП) всіма учасниками процесу. Саме КЕП трансформує набір байтів у юридично значущий документ, який може бути використаний як доказ у суді. Технічні та правові вимоги до КЕП в Україні гармонізовані з Регламентом ЄС eIDAS, що є передумовою для

взаємного визнання електронних документів між Україною та Європейським Союзом.

Таблиця 1.2

**Система нормативно-правового регулювання електронного
декларування в Україні [1-4]**

Рівень регулювання	Ключові нормативно-правові акти	Предмет регулювання в контексті ЕД
I. Міжнародно-правовий	1. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція). 2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. 3. Конвенція про процедуру спільного транзиту.	Визначає стратегічний курс на цифровізацію, встановлює стандарти «безпаперової» торгівлі та зобов'язання щодо гармонізації форматів даних.
II. Законодавчий (Кодифікований)	1. Митний кодекс України. 2. Податковий кодекс України.	Закріплює легітимність електронної декларації, рівність її юридичної сили з паперовою, права та обов'язки декларанта.
III. Законодавчий (Спеціальний)	1. ЗУ «Про електронні довірчі послуги». 2. ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг».	Регулює статус електронного документа, порядок накладання кваліфікованого електронного підпису (КЕП), юридичні наслідки використання ЕД.
IV. Підзаконний (Урядовий)	Постанови Кабінету Міністрів України (зокрема, щодо механізму «Єдиного вікна»).	Визначає порядок взаємодії митниці з іншими контролюючими органами через інформаційні системи.
V. Відомчий (Процедурний)	Накази Міністерства фінансів України (зокрема № 651, № 9).	Деталізує технологічні схеми, формати даних, коди класифікаторів, алгоритми дій посадових осіб.

На процедурному рівні ключовим документом є Наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 651 «Про затвердження Порядку виконання

митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа» [5]. Цей нормативний акт можна назвати «технологічною картою» електронного декларування. Він покроково регламентує дії: від моменту відправлення декларації брокером до отримання повідомлення про завершення митного оформлення. Таким чином, у таблиці наведено схематичне зображення алгоритму проходження декларації згідно з вимогами нових законів. Це свідчить про гнучкість митного законодавства.

Окремий пласт правового регулювання стосується імплементації європейських норм, зокрема в рамках приєднання України до «митного безвізу». З 1 жовтня 2022 року набрав чинності Закон України щодо впровадження необхідних змін для роботи NCTS (New Computerised Transit System). Це вимагало повної переробки підходів до транзитних декларацій, запровадження інституту авторизованих економічних операторів (АЕО) та приведення форм митних документів у відповідність до Митного кодексу ЄС (Union Customs Code).

Варто також звернути увагу на правове регулювання механізму «Єдиного вікна» (Single Window). Нормативна база у цій сфері (зокрема ст. 319 МКУ) зобов'язує суміжні служби (ветеринарів, фітосанітарів, екологів) вносити свої відмітки в єдину інформаційну систему. Це законодавчо забороняє вимагати від декларанта паперові довідки, якщо відповідна інформація вже є в базі даних, що значно спрощує процедуру декларування [1].

Попри розгалуженість нормативної бази, залишаються певні правові колізії, які потребують вирішення. Зокрема, це стосується питань архівування електронних документів (терміни та формати зберігання), а також процедури оскарження рішень, прийнятих автоматизованою системою (штучним інтелектом) без участі людини. Ці аспекти створюють поле для подальших наукових дискусій та вдосконалення законодавства.

Таким чином, нормативно-правове регулювання електронного декларування в Україні характеризується динамізмом та чіткою спрямованістю

на гармонізацію з європейськими стандартами. Створена законодавча база дозволяє легітимно використовувати безпаперові технології, однак потребує постійної актуалізації відповідно до розвитку технічних засобів контролю.

Встановлено, що електронне декларування (ЕД) у сучасних умовах є складним соціо-технічним феноменом, який слід розглядати у трьох вимірах: як правовий інститут, як технологічний процес та як модель управління (G2B). Доведено, що перехід до ЕД — це зміна парадигми митного контролю, де пріоритетом стає сервісна функція, мінімізація людського фактору та прискорення зовнішньоекономічного обігу.

З'ясовано, що система електронного декларування пройшла шлях від фрагментарної автоматизації до концепції «безпаперової митниці» (Paperless Customs). Ключовим фактором цього розвитку стало впровадження міжнародних стандартів обміну даними (UN/EDIFACT) та інтеграція національних систем у глобальні мережі.

На основі систематизації теоретичних підходів визначено ключові принципи функціонування ЕД: автентичність, цілісність, інтероперабельність та принцип «єдиного запису». Розроблена класифікація електронних декларацій (попередні, тимчасові, додаткові) демонструє гнучкість системи, що дозволяє бізнесу обирати оптимальний режим взаємодії з митницею залежно від логістичних потреб.

Аналіз законодавства показав, що в Україні сформовано чітку ієрархічну структуру нормативно-правових актів, фундаментом якої є Митний кодекс України та закони у сфері електронних довірчих послуг (КЕП). Ця база забезпечує повну юридичну легітимність електронних документів та їх рівнозначність паперовим аналогам.

Євроінтеграційний вектор. Обґрунтовано, що розвиток вітчизняного законодавства відбувається у руслі гармонізації з *acquis communautaire* Європейського Союзу. Приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту та імплементація системи NCTS є стратегічним кроком,

який вимагає не лише технічної сумісності, а й синхронізації митних процедур з європейськими стандартами.

Таким чином, теоретико-правовий фундамент для ефективного функціонування електронного декларування в Україні створено. Однак наявність розвиненої законодавчої бази не завжди гарантує відсутність проблем у реальній діяльності. Для об'єктивної оцінки ефективності діючої системи необхідно дослідити практичні аспекти її застосування та порівняти їх із досвідом зарубіжних країн, що буде здійснено у другому розділі роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

2.1. Особливості застосування електронного декларування в країнах ЄС та світу

В умовах глобалізації світової торгівлі та експоненціального зростання транскордонних товаропотоків, митні адміністрації провідних країн світу змушені трансформувати свою діяльність. Традиційна модель «gatekeeper» (охоронець воріт), що базувалася на тотальному фізичному контролі, остаточно поступилася місцем моделі «trade facilitator» (сприяння торгівлі), де головним інструментом виступає цифровізація та інтелектуальний аналіз даних. Дослідження зарубіжного досвіду електронного декларування є критично важливим для України, оскільки воно дозволяє імплементувати найкращі світові практики (best practices) та уникнути типових помилок на шляху євроінтеграції.

Безумовним орієнтиром для України є митний простір Європейського Союзу. Правовим фундаментом цифровізації в ЄС є Митний кодекс Союзу (Union Customs Code – UCC), введений Регламентом (ЄС) № 952/2013 [4]. Однак, унікальність європейського підходу полягає не стільки в законах, скільки в наявності чіткої дорожньої карти — Багаторічного стратегічного плану (MASP-C). Цей документ деталізує графік розгортання 17 трананевропейських ІТ-систем, які забезпечують безшовний обмін даними між 27 країнами-членами.

Ключовим досягненням ЄС є повна відмова від паперових декларацій у транзитних перевезеннях завдяки системі NCTS (New Computerised Transit System). Ця система дозволила реалізувати принцип «єдиної адміністративної дії»: декларація T1 подається в країні відправлення (наприклад, у Португалії), а стає доступною митниці призначення (наприклад, в Естонії) за лічені секунди.

Важливо проаналізувати архітектуру європейських систем, яку наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Функціональна архітектура ключових компонентів
електронної митниці ЄС [9]**

Компонент системи	Призначення та функціонал	Ефект для бізнесу
AES (Automated Export System)	Автоматизує процедури експорту та виходу товарів за межі митної території ЄС. Забезпечує електронний обмін даними між митницею експорту та митницею вивозу.	Автоматичне підтвердження факту вивезення для цілей відшкодування ПДВ (0% ставка).
ICS2 (Import Control System 2)	Система попереднього інформування про ввезення товарів. Вимагає подання скороченої декларації (ENS) до завантаження товару на борт судна чи літака.	Прискорення проходження кордону для доброчесних трейдерів завдяки ранньому аналізу безпекових ризиків.
EORI (Economic Operator Registration and Identification)	Єдина база даних ідентифікації економічних операторів. Кожен суб'єкт отримує унікальний код, дійсний у всьому ЄС.	Усунення необхідності повторної реєстрації компанії в митних органах різних країн ЄС.
EU SW-CVED (Single Window)	«Єдине вікно» для обміну ветеринарними (CHED-P) та фітосанітарними сертифікатами (TRACES).	Мінімізація часу на отримання дозволів суміжних служб.

Для візуалізації цього складного логістично-інформаційного процесу доцільно використати схему (рис. 2.1).

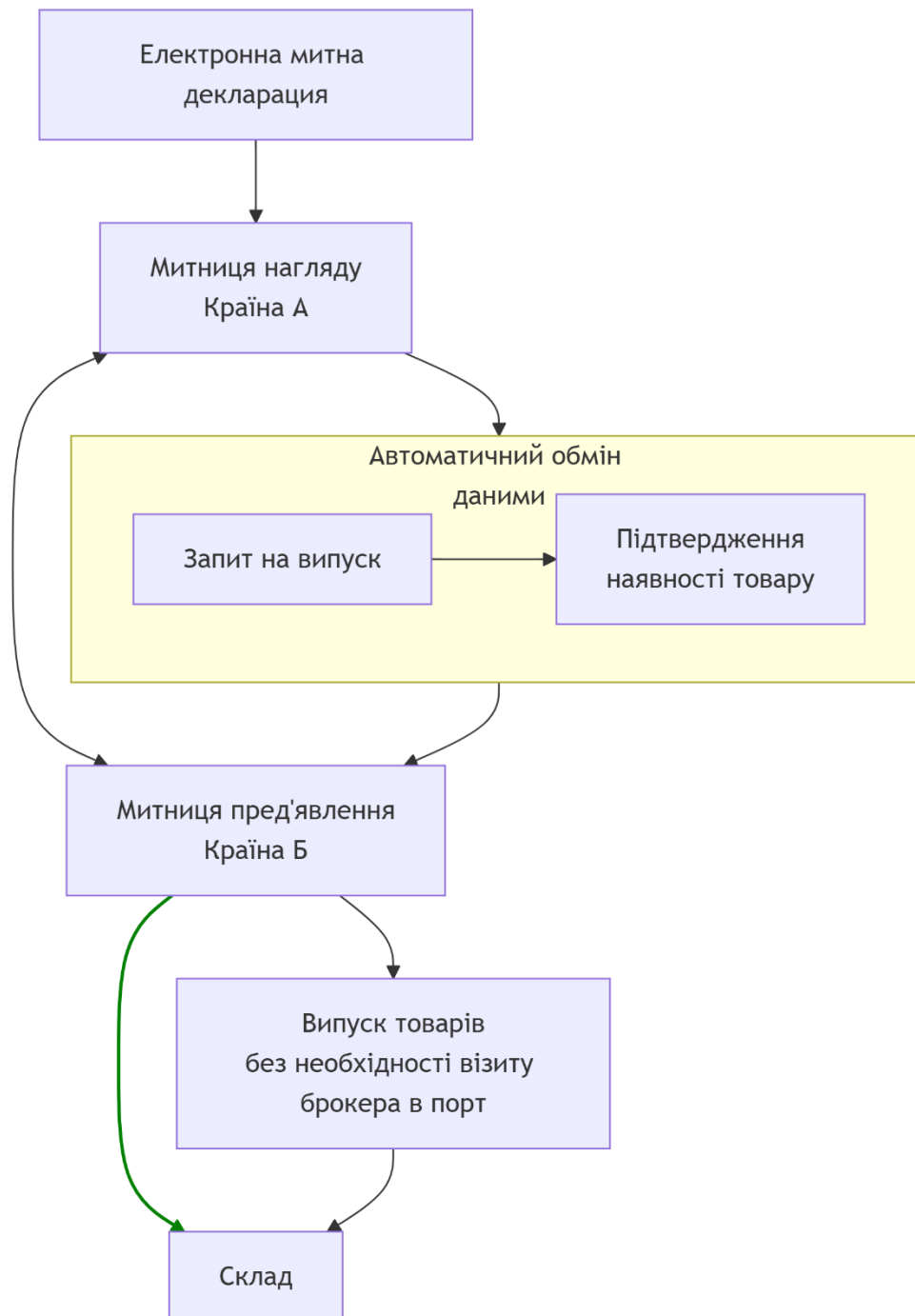

Рисунок 2.1. Алгоритм Централізованого митного оформлення (Centralized Clearance) в ЄС [9]

Особливої уваги заслуговує механізм Централізованого митного оформлення (Centralized Clearance), який є вершиною розвитку електронного

декларування. Ця концепція розриває прив'язку митного оформлення до фізичного місцезнаходження товару.

Вона дозволяє транснаціональним корпораціям централізувати свої митні відділи в одній країні, подаючи там декларації на товари, що фактично перетинають кордон в інших країнах ЄС.

Наведений рисунок візуалізує ключові переваги та алгоритм централізованого митного оформлення, що дозволяє здійснювати митні процедури в одній митниці незалежно від місця фізичного знаходження товару. Процес ініціюється у «Митниці нагляду» (Країна А), до якої подається електронна митна декларація за місцем реєстрації офісу компанії-імпортера, тоді як сам вантаж фізично прибуває до «Митниці пред'явлення» (Країна Б), розташованої у відповідному порту чи терміналі. Взаємодія між цими органами забезпечується через автоматичний обмін даними, в ході якого Митниця А надсилає запит на випуск, а Митниця Б підтверджує наявність та статус вантажу, що в результаті дозволяє здійснити фінальний випуск товарів без необхідності фізичного візиту митного брокера до місця перетину кордону.

Якщо Європа є лідером у транзитних системах, то еталоном реалізації концепції «Єдиного вікна» (Single Window) є країни Азії, зокрема Сінгапур та Південна Корея. Сінгапурська система TradeNet, запущена ще в 1989 році, об'єднує понад 35 державних контролюючих органів.

Специфіка цієї моделі полягає в тому, що декларант заповнює одну єдину електронну форму. Система сама автоматично «нарізає» цю інформацію та розсилає відповідні фрагменти до ветеринарної служби, поліції, банку та митниці. Рішення про пропуск приймається системою консолідовано.

Цей підхід базується на Моделі даних ВМО (WCO Data Model) — універсальному стандарті, який уніфікує назви полів та форматів повідомлень, дозволяючи комп'ютерним системам різних країн «розуміти» одна одну без перекладу. Досвід Сполучених Штатів Америки (система ACE — Automated Commercial Environment) цікавий своїм підходом до фінансового забезпечення. Американська система електронного декларування фокусується на «post-entry

summary» — можливості подати попередню декларацію для випуску товару, а повну статистичну та податкову інформацію надати протягом 10 днів після ввезення. Це можливо завдяки автоматизованій перевірці фінансових гарантій (Customs Bonds) в режимі реального часу.

Взаємодію суб'єктів у сучасному цифровому митному просторі можна зобразити у вигляді структурної моделі (рис. 2.2).

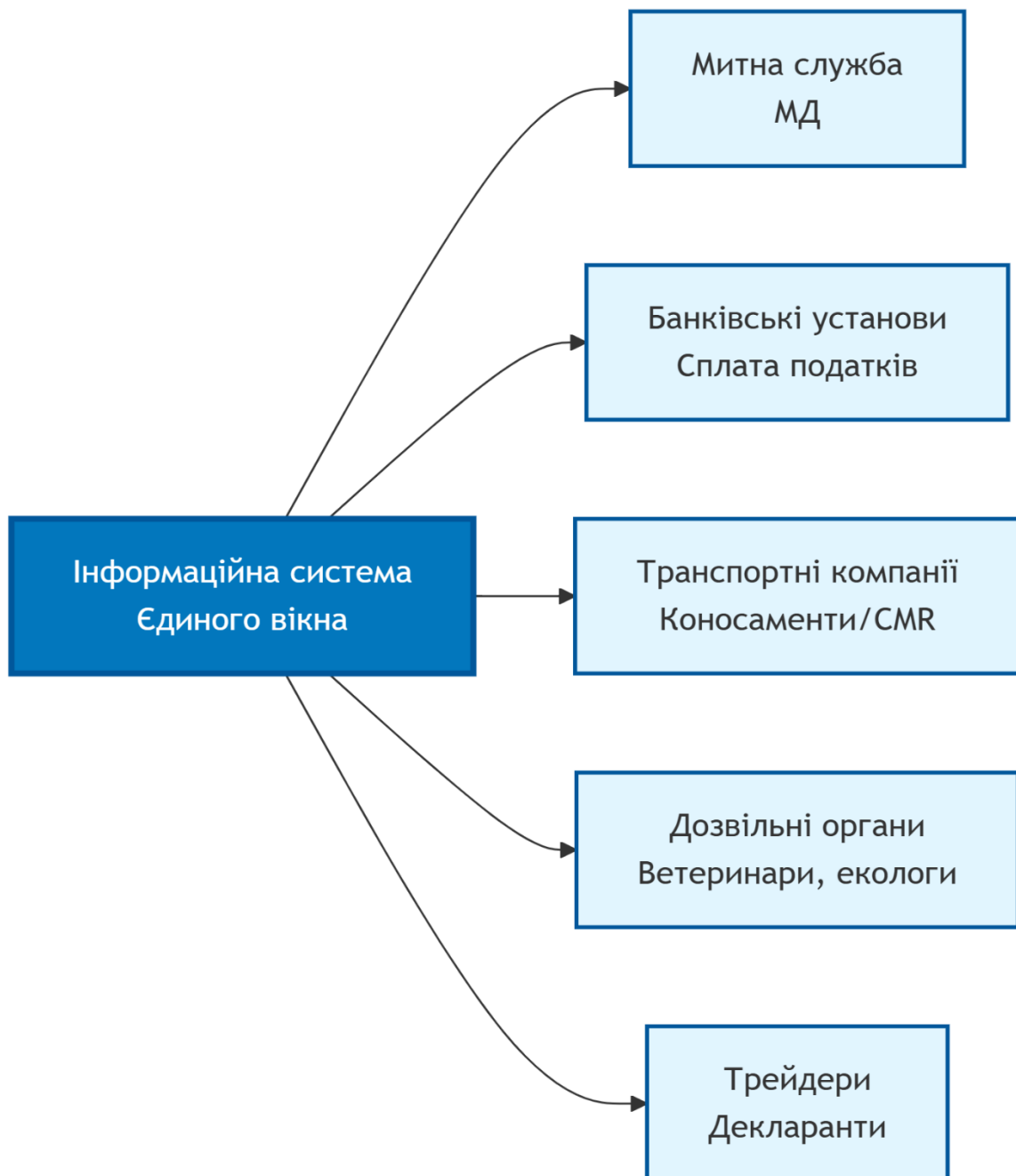

Рисунок 2.2. Концептуальна модель національного механізму «Єдиного вікна» [21]

Запропонована схема наочно демонструє концептуальний перехід від застарілої моделі послідовної обробки документів до сучасної паралельної обробки цифрових даних. Ключовим архітектурним елементом моделі виступає централізована Інформаційна система «Єдиного вікна», яка слугує єдиною точкою входу для подання та розподілу інформації. Система забезпечує синхронізовану взаємодію всіх периферійних учасників процесу: митної служби (обробка декларацій), банківських установ (адміністрування податків та митних платежів), транспортних компаній (обіг супровідної документації) та дозвільних органів (видача ветеринарних, екологічних та інших дозволів), що дозволяє трейдерам (декларантам) оптимізувати логістичні процеси та мінімізувати часові витрати на проходження контролю.

Сучасний етап розвитку електронного декларування у світі характеризується впровадженням технологій Індустрії 4.0. Зокрема, перспективним напрямом є використання технології Blockchain для створення незмінних ланцюгів постачання. Пілотні проекти (наприклад, платформа TradeLens) продемонстрували можливість відстеження життєвого циклу товару від заводу-виробника до кінцевого споживача, що робить підробку митної вартості неможливою.

Отже, аналіз зарубіжної практики свідчить, що електронне декларування у розвинених країнах трансформувалося з інструменту подання звітності в глобальну екосистему управління ланцюгами постачання.

Ключовими характеристиками передового досвіду є:

1. Інтероперабельність національних систем (приклад ЄС).
2. Застосування принципу Single Window на базі гармонізованих моделей даних (приклад Сінгапуру).
3. Розмежування товарних та інформаційних потоків (Централізоване оформлення).
4. Широке використання попереднього інформування для аналізу ризиків.

Цей досвід є безцінним для України, проте його імплементація стикається з низкою вітчизняних реалій та проблем, детальний аналіз яких буде проведено у наступному підрозділі роботи.

2.2. Сучасний стан, динаміка та проблематика функціонування системи електронного декларування в Україні

Комплексний аналіз вітчизняної практики електронного декларування свідчить про те, що митна система України на сучасному етапі перебуває в стані складної, багатовекторної, але абсолютно незворотної цифрової трансформації. Цей процес не є лінійним удосконаленням старих процедур, а являє собою фундаментальну зміну парадигми державного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Якщо здійснити ретроспективний погляд і порівняти поточну ситуацію зі станом справ десятирічної давнини, стає очевидним масштаб технологічного стрибка. Ще на початку 2010-х років електронна декларація сприймалася бізнесом та державними органами швидше як експериментальна альтернатива традиційному паперовому документообігу, що вимагала дублювання інформації на фізичних носіях та супроводжувалася значним бюрократичним навантаженням.

Сьогодні ж ситуація докорінно змінилася: електронна форма декларування трансформувалася з опціональної можливості у безальтернативний галузевий стандарт. Згідно з останніми статистичними даними Державної митної служби України, частка електронних митних декларацій у загальному масиві оформлень стабільно перевищує показник у 99,8%. Паперова форма залишилася виключно як рудиментарний елемент, що застосовується у вкрай специфічних випадках (наприклад, при переміщенні товарів, що містять державну таємницю, гуманітарної допомоги у "ручному" режимі або у форс-мажорних обставинах критичних збоїв електроживлення). Такий високий рівень проникнення цифрових технологій свідчить про сформовану інституційну зрілість системи та готовність бізнесу працювати у безпаперовому середовищі.

Цей еволюційний, а подекуди й революційний стрибок відбувся не лише завдяки природному розвитку ІТ-технологій, а насамперед під тиском двох потужних екзогенних факторів, які виступили каталізаторами змін.

Першим і найбільш критичним фактором стала необхідність екстреного прискорення логістичних процесів в умовах воєнного стану. Повномасштабне вторгнення та блокада морських портів змусили Україну в найкоротші терміни переорієнтувати лівову частку експортно-імпорتنих операцій на західний сухопутний кордон. У ситуації, коли швидкість проходження вантажів (паливного, медикаментів, оборонної продукції) стала питанням національної безпеки, будь-які затримки, пов'язані з ручною обробкою паперових документів, стали неприпустимими. Електронне декларування дозволило мінімізувати фізичний контакт на кордоні та забезпечити дистанційне оформлення вантажів ще до їх фактичного прибуття в пункт пропуску.

Другим стратегічним фактором стало виконання Україною міжнародних зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, зокрема щодо інтеграції до спільного транзитного простору. Прагнення української економіки стати частиною Єдиного європейського ринку вимагало повної синхронізації митних процедур. Впровадження NCTS (New Computerised Transit System) та надання Україні «митного безвізу» стало можливим лише за умови повної діджиталізації процесів, оскільки європейська митна модель технічно не передбачає роботи з паперовими носіями при транзиті. Таким чином, електронне декларування стало тим "технологічним мостом", який з'єднав українську митну систему з європейською, зробивши процес євроінтеграції незворотним.

Фундаментом системи електронного декларування в Україні є Автоматизована система митного оформлення (АСМО) «Інспектор». Це комплексний програмно-апаратний механізм, який забезпечує повний цикл обробки інформації: від отримання електронного повідомлення від брокера до архівування оформленої декларації.

Процес декларування реалізується через спеціалізовані інтерфейси. Для бізнесу це брокерське програмне забезпечення (наприклад, *MD Office*, *QDPro*), яке генерує XML-файли, а для митних органів — модуль «Інспектор-2006» (та

його новіші модифікації), що дозволяє здійснювати формато-логічний контроль та перевірку ризиків.

Важливо зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення система електронного декларування продемонструвала високу стійкість (resilience). Митниця змогла забезпечити безперебійну роботу серверів, перенісши критичні бази даних у захищені хмарні сховища, що убезпечило інформацію від фізичного знищення.

Динаміку ефективності електронного декларування можна простежити через статистичні показники, наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Динаміка та структура електронного декларування товарів в Україні
(2022–2024 рр.) [5]**

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темп росту 2024/2023
Загальна кількість оформлених МД, тис. шт.	2 150	2 480	2 810	+13,3%
Частка електронних декларацій, %	96,5%	98,9%	99,8%	+0,9%
Кількість декларацій спільного транзиту (NCTS), тис. шт.	12	85	140	+64,7%
Середній час митного оформлення (експорт), хв	58	42	25	-40,5%
Середній час митного оформлення (імпорт), год	5,2	3,8	2,4	-36,8%
Частка автоматичного оформлення (без участі інспектора), %	18%	22%	29%	+7%

розраховано на основі аналітичних звітів Державної митної служби України

Ключовим досягненням вітчизняної практики є повноцінний запуск механізму «Єдиного вікна» (Single Window). Ця система трансформувала

взаємодію між митницею, бізнесом та суміжними контролюючими службами (Держпродспоживслужбою, екологами тощо). Головною новацією стало впровадження принципу «мовчазної згоди»: якщо контролюючий орган протягом граничного терміну (зазвичай 4 години) не вносить до системи рішення про заборону або необхідність огляду, система автоматично генерує позитивне рішення. Це стало революційним кроком у боротьбі з бюрократичними затримками.

Для візуалізації складної архітектури взаємодії в рамках національної системи електронного декларування доцільно навести схему (рис. 2.3).

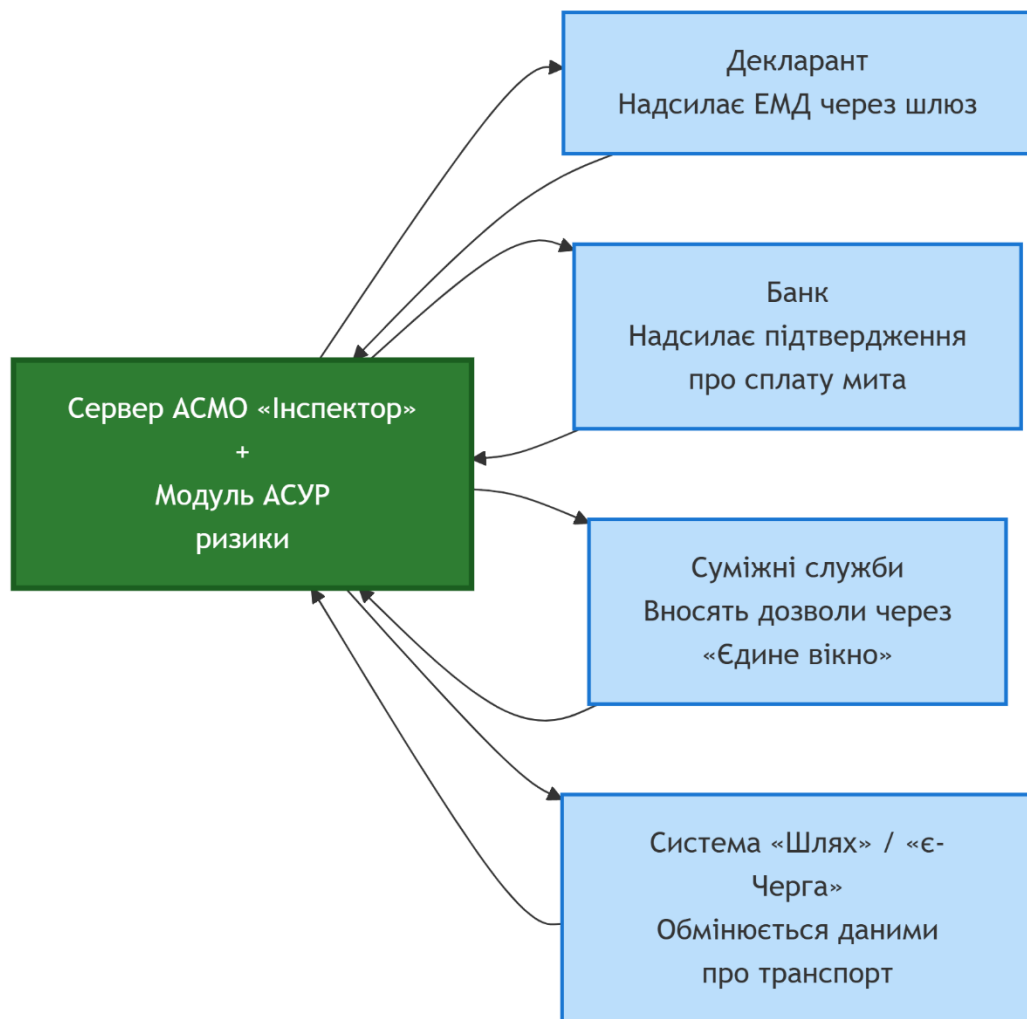

Рисунок 2.3. Структурно-функціональна схема екосистеми електронного декларування в Україні [23]

Окремим вектором розвитку стало впровадження системи NCTS (New Computerised Transit System). Україна перейшла від національної системи контролю доставки до міжнародної. Це дозволило українським перевізникам перетинати кордон з ЄС за однією декларацією T1, без необхідності оформлювати додаткові транзитні документи на кордоні. Проте, на практиці система стикається з викликами: не всі українські брокери володіють навичками заповнення складних європейських форм, а банківська система ще не повністю адаптувалася до видачі фінансових гарантій міжнародного зразка.

Аналіз даних таблиці вище та рисунку свідчить про позитивну тенденцію: час оформлення скорочується, а частка автоматичного випуску товарів зростає. Особливо показовим є зростання кількості декларацій NCTS, що підтверджує успішну адаптацію українського бізнесу до європейських правил транзиту.

Запропонована схема структурно відображає національну екосистему електронного декларування, архітектурним центром якої виступає серверна частина АСМО «Інспектор», інтегрована з модулем аналізу ризиків (АСУР). Функціонування системи забезпечується через безперервну взаємодію із зовнішнім колом користувачів, до якого належать декларанти (подання електронних митних декларацій), банківські установи (підтвердження сплати митних платежів), суміжні служби (надання дозволів через механізм «Єдиного вікна») та логістичні системи «Шлях» і «є-Черга». Технічна реалізація цієї взаємодії базується на двосторонніх потоках даних, що циркулюють між усіма учасниками в режимі «запит — відповідь», забезпечуючи оперативність та синхронізацію митних процесів.

Незважаючи на високий рівень цифровізації, вітчизняна практика електронного декларування характеризується низкою системних проблем, які можна класифікувати за чотирма напрямками:

1. Технологічна застарілість та інфраструктурні ризики.

Існуюча ІТ-інфраструктура митниці будувалася понад 10 років тому. Серверне обладнання фізично та морально застаріло, що призводить до періодичних збоїв у роботі АСМО «Інспектор». Кожна година простою системи

на кордоні коштує бізнесу мільйони гривень збитків через простій транспорту. Крім того, в умовах війни зросла загроза кібератак на бази даних митниці, що вимагає значних інвестицій у систему кіберзахисту (Firewall, резервне копіювання).

2. Проблема «людського фактору» та робота АСУР.

Хоча декларація подається в електронному вигляді, рішення про її випуск часто приймає людина. Автоматизована система управління ризиками (АСУР) в Україні працює за досить «жорсткими» алгоритмами, генеруючи високий відсоток спрацювань (наприклад, вимогу огляду або перевірки вартості). Це призводить до того, що інспектор зупиняє автоматичне оформлення і вимагає надання сканованих копій додаткових документів, що нівелює саму ідею швидкого електронного процесу.

Особливо гострою є проблема коригування митної вартості, коли інспектори не довіряють заявленим цінам і вимагають їх підняття, спираючись на власні бази даних, а не на контрактні документи імпортера.

3. Відсутність реальної інтеперабельності з країнами-сусідами.

Парадоксальною є ситуація, коли на одному пункті пропуску (наприклад, Ягодин–Дорогуськ) українські та польські митники працюють в різних інформаційних системах, які не з'єднані між собою. Це змушує водія двічі подавати документи, двічі проходити зважування. Відсутність автоматичного обміну даними про вагу та номенклатуру товарів створює можливості для махінацій (т.зв. «перерваний транзит», коли товар виїжджає з ЄС як дорогий iPhone, а в Україну заїжджає як дешеві аксесуари).

4. Низька популярність спрощених процедур (АЕО).

Інститут Авторизованих економічних операторів, який є основою довіри в ЄС, в Україні впроваджується вкрай повільно. Станом на 2024 рік статус АЕО отримали менше 5% активних імпортерів. Причиною є надмірно складна та бюрократизована процедура авторизації, яка триває місяцями і вимагає від бізнесу розкриття всієї внутрішньої бухгалтерії.

Встановлено, що у розвинених країнах (ЄС, США, Сінгапур) електронне декларування трансформувалося з механізму подання звітності у глобальну цифрову екосистему. Європейська модель базується на повній інтеперабельності національних систем через трансєвропейські платформи (NCTS, AES, ICS2) та впровадженні концепції централізованого митного оформлення (Centralized Clearance), яка дозволяє розмежувати інформаційні та товарні потоки. Світовим трендом є перехід до інтелектуальних систем аналізу даних (Data Mining) та використання технології Blockchain для забезпечення довіри в ланцюгах постачання.

З'ясовано, що Україна здійснила успішний перехід до безпаперових технологій: частка електронних декларацій досягла 99,8%, що свідчить про повну цифрову трансформацію процесу. В умовах воєнного стану система електронного декларування продемонструвала інституційну стійкість, забезпечивши безперебійність логістики. Стратегічним проривом стало повноцінне функціонування механізму «Єдиного вікна» та приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту (NCTS), що технічно інтегрувало Україну в митний простір ЄС.

Виявлено, що попри високі статистичні показники, вітчизняна практика характеризується низкою системних проблем. По-перше, спостерігається технічна застарілість ІТ-інфраструктури (АСМО «Інспектор»), що призводить до збоїв та черг. По-друге, зберігається високий вплив людського фактору на роботу системи управління ризиками (АСУР), що провокує корупційні ризики та затримки через необґрунтовані огляди. По-третє, відсутність автоматизованого обміну даними з митницями суміжних країн створює можливості для маніпуляцій з митною вартістю та номенклатурою товарів.

Таким чином, діюча в Україні модель електронного декларування, хоч і відповідає базовим міжнародним стандартам, потребує глибинної технологічної модернізації для усунення «вузьких місць» та повної синхронізації з європейськими процедурами. Шляхи вирішення окреслених проблем та перспективи вдосконалення системи будуть запропоновані у третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ

Узагальнення проблем, виявлених у другому розділі роботи, свідчить про те, що екстенсивний шлях розвитку електронного декларування (просто збільшення кількості електронних документів) в Україні вичерпав себе. Наступний етап модернізації вимагає переходу до інтелектуальної моделі митниці («Smart Customs»), що базується на глибинному аналізі даних (Big Data) та мінімізації людського впливу на прийняття рішень.

Пріоритетним напрямом технологічного оновлення є трансформація Автоматизованої системи управління ризиками (АСУР). Нинішня модель АСУР базується на статичних профілях ризику, які часто є застарілими або надмірно формалізованими. Вбачається за доцільне впровадження модулів штучного інтелекту (Artificial Intelligence) та машинного навчання (Machine Learning), які здатні виявляти нелінійні закономірності у великих масивах даних [7].

Застосування AI-технологій дозволить реалізувати концепцію «Інтелектуального профайлінгу», який включає:

1. Семантичний аналіз опису товарів: алгоритм автоматично порівнює текстовий опис товару в графі 31 декларації з кодом УКТЗЕД, виявляючи приховану невідповідність (наприклад, декларування готового виробу як «частин»).
2. Ціновий моніторинг у реальному часі: система автоматично парсить (збирає) дані з відкритих світових маркетплейсів та бірж, порівнюючи заявлену митну вартість з реальною ринковою ціною на момент подання декларації.
3. Аналіз ланцюгів постачання: виявлення аномальних маршрутів доставки, що можуть свідчити про спробу приховати країну походження (обхід санкцій або антидемпінгових мит).

Ще однією революційною технологією, рекомендованою Всесвітньою митною організацією, є Blockchain (технологія розподіленого реєстру). Впровадження національної блокчейн-платформи для зовнішньої торгівлі дозволить вирішити проблему недовіри до товаросупровідних документів. Оскільки дані в блокчейні неможливо змінити «заднім числом», митниця отримуватиме гарантовано автентичну інформацію безпосередньо від експортера або перевізника [10].

Модель запропонованої архітектури інтелектуальної системи декларування зображено на рис. 3.1.

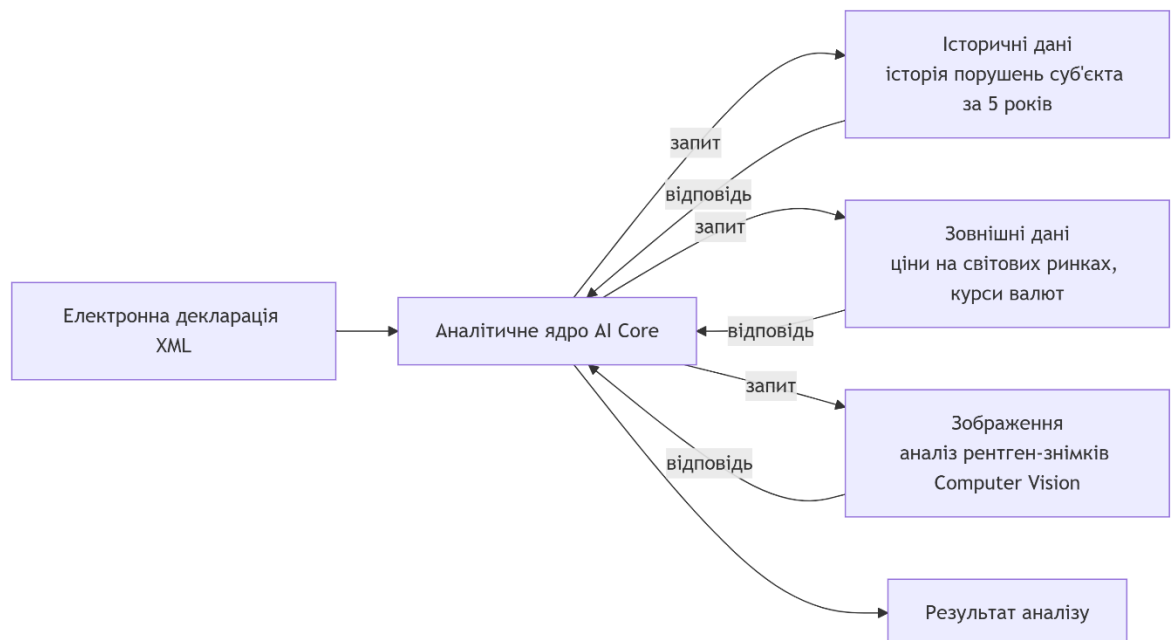

Рисунок 3.1. Концептуальна схема функціонування інтелектуальної системи митного контролю [40]

Запропонована схема концептуально ілюструє алгоритм автоматизованої обробки електронної декларації із застосуванням модуля штучного інтелекту. Процес ініціюється надходженням вхідного потоку даних у вигляді електронної декларації формату XML, після чого активується аналітичне ядро (AI Core). Цей модуль здійснює комплексний паралельний аналіз, звертаючись одночасно до трьох ключових джерел інформації: історичної бази даних порушень суб'єкта за останні п'ять років, зовнішніх моніторингових систем світових цін

та валютних курсів, а також графічних даних скануючих систем, які обробляються за допомогою технології Computer Vision. На завершальному етапі, базуючись на синтезі отриманих показників, система автоматично формує обґрунтоване підсумкове рішення щодо можливості та режиму подальшого митного оформлення вантажу.

Такий підхід дозволить скоротити час митного оформлення для добросовісних суб'єктів до 2–5 хвилин, повністю усунувши суб'єктивний фактор інспектора.

Технологічна модернізація повинна відбуватися синхронно з інституційними змінами, спрямованими на повну інтеграцію української митної системи до простору ЄС. Аналіз Митного кодексу Союзу (UCC) [4] та зобов'язань України в рамках «митного безвізу» дозволяє виділити ключові вектори гармонізації процедур.

По-перше, критично важливим є перехід до повної інтероперабельності (сумісності) національної системи NCTS з європейськими базами даних. Це передбачає перехід на нову фазу NCTS Phase 6, яка дозволить не лише обмінюватися транзитними деклараціями, а й запровадити наскрізний обмін даними експортних та імпортних декларацій. Мета — реалізація принципу «Single Submission» (одноразове подання), коли експортна декларація, оформлена в Польщі, автоматично стає попередньою імпортною декларацією в Україні, що унеможливорює маніпуляції з вартістю та вагою [8].

По-друге, необхідно імплементувати механізм Централізованого митного оформлення (Centralized Clearance). Як зазначалося в попередніх розділах, це дозволить роз'єднати документальний та фізичний контроль. Для України це означає можливість подання декларації в Київській митниці (де розташований офіс компанії та працюють висококваліфіковані аналітики), тоді як товар фізично перетинатиме кордон у Львівській чи Одеській області, проходячи лише автоматизовану реєстрацію прибуття.

По-третє, система електронного декларування має переорієнтуватися з контролю на етапі митного оформлення на пост-митний аудит (Post-Clearance

Audit). Відповідно до стандартів Кіотської конвенції, детальна перевірка правильності класифікації товарів та визначення митної вартості має відбуватися після випуску товарів у вільний обіг, шляхом аудиту фінансової документації підприємства. Це розвантажить пункти пропуску та прискорить товарообіг.

Для системного впровадження запропонованих змін розроблено дорожню карту модернізації (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Дорожня карта вдосконалення системи електронного
декларування в Україні [45]**

Етап реалізації	Захід (Інструмент)	Очікуваний результат
Короткостроковий (2025–2026 рр.)	Синхронізація баз даних з митницями суміжних країн ЄС (обмін даними про вагу та номенклатуру).	Ліквідація схем «перерваного транзиту», зменшення черг на кордоні на 30-40%.
Середньостроковий (2026–2028 рр.)	Повномасштабне впровадження NCTS Фаза 6 та модуля автоматичного профайлінгу на базі AI.	Збільшення частки автоматичного оформлення (без участі інспектора) до 60-70%.
Довгостроковий (після 2028 р.)	Запуск механізму Централізованого оформлення та приєднання до єдиного європейського вікна (EU Single Window Environment).	Повна інтеграція в митний простір ЄС, час проходження кордону – менше 15 хв.

Отже, запропоновані заходи носять комплексний характер. Поєднання новітніх технологій (AI, Blockchain) з гармонізацією процедур (NCTS, пост-аудит) дозволить створити в Україні прозору, швидку та сервісну систему

електронного декларування, яка відповідатиме найкращим європейським практикам.

Впровадження запропонованих у попередніх підрозділах інноваційних механізмів (AI-профайлінгу, блокчейн-платформ, централізованого оформлення) потребує значних інвестицій з боку держави. Тому необхідним етапом дослідження є оцінка доцільності цих вкладень. Ефективність електронного декларування слід розглядати у двох вимірах: економічному (пряма вигода) та соціально-антикорупційному (непрямий ефект).

1. Розрахунок економічної ефективності.

Ключовим показником ефективності для бізнесу є скорочення часу на виконання митних формальностей. У логістиці час — це гроші. Простій вантажівки на кордоні коштує перевізнику в середньому 50–100 євро на добу.

Економічний ефект (\$E\$) від впровадження автоматизованого електронного декларування можна розрахувати за формулою:

$$E = (T_1 - T_2) \times V \times C$$

де:

- T_1 — середній час оформлення за традиційною процедурою (год);
- T_2 — середній час оформлення за новою електронною процедурою (год);
- V — кількість декларацій за рік;
- C — вартість однієї години простою транспортного засобу та замороження обігових коштів бізнесу.

За експертними оцінками, повна автоматизація процесів (перехід на оформлення за 15 хвилин замість 4 годин) дозволить українському бізнесу економити до 2–3 млрд грн щорічно лише на логістичних витратах.

2. Антикорупційний ефект.

Цифровізація є найдієвішим запобіжником корупції. Електронне декларування усуває безпосередній фізичний контакт між декларантом та інспектором, що робить неможливим вимагання неправомірної вигоди («хабаря») за прискорення оформлення.

Впровадження алгоритмів штучного інтелекту (про що йшлося у п. 3.1) дозволяє перейти від суб'єктивного вибіркового контролю до об'єктивного. Якщо рішення про огляд приймає комп'ютер на основі математичної моделі, інспектор не може безпідставно затримати вантаж або, навпаки, "не помітити" порушення за винагороду.

Систематизація критеріїв ефективності наведена у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Показники ефективності вдосконалення системи електронного
декларування [45]**

Група показників	Зміст показника	Очікуваний результат
Економічні	Прискорення обігу капіталу	Зменшення часу митного оформлення з 4 год до 15 хв.
	Зростання доходів бюджету	Збільшення митних надходжень на 15-20% за рахунок перекриття схем "сірого" імпорту.
Організаційні	Оптимізація штату	Скорочення адміністративного персоналу митниці та перерозподіл ресурсів на аналітичну роботу.
Антикорупційні	Мінімізація людського фактору	Зниження рівня корупційних ризиків на 80-90% завдяки автоматичному випуску товарів.
Іміджеві	Рейтинг Logistics Performance Index (LPI)	Підвищення позиції України у світових рейтингах легкості ведення бізнесу.

3. Вплив на економічну безпеку в умовах відбудови.

В контексті повоєнної відбудови України швидкість митного оформлення набуває стратегічного значення. Для реалізації масштабних інфраструктурних

проектів (будівництво заводів, доріг, житла) знадобиться імпорт величезних обсягів будівельних матеріалів та техніки. Лише повністю цифрова, автоматизована митниця зможе впоратися з цим потоком без створення штучних бар'єрів.

Отже, вдосконалення системи електронного декларування має не лише технічне, а й глибоке економічне підґрунтя. Кожна гривня, інвестована у сервери та софт для митниці, повертається в економіку десятками гривень збережених ресурсів бізнесу та додаткових надходжень до бюджету.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У магістерській роботі здійснено комплексне вирішення науково-практичного завдання щодо вдосконалення системи електронного декларування товарів в Україні в умовах євроінтеграції та цифровізації економіки. За результатами проведеного дослідження сформульовано наступні висновки та пропозиції:

Встановлено, що електронне декларування у сучасній науковій парадигмі слід розглядати не як технічну процедуру переведення паперових документів у цифровий формат, а як нову філософію митного адміністрування (модель G2B), що базується на принципах інтероперабельності, автоматизації ризиків та довіри до суб'єкта ЗЕД. Доведено, що еволюція цієї системи пройшла шлях від фрагментарної комп'ютеризації до концепції «Електронної митниці» (e-Customs), де ключову роль відіграють міжнародні стандарти обміну даними (WCO Data Model).

З'ясовано, що нормативно-правова база України у сфері електронного декларування є достатньо розвиненою та гармонізованою з законодавством ЄС. Фундаментом системи є Митний кодекс України та Закон «Про електронні довірчі послуги». Стратегічним досягненням стало юридичне закріплення механізму NCTS та статусу електронної декларації як первинного документа, що має повну юридичну силу. Водночас виявлено необхідність подальшої уніфікації митних процедур з нормами Митного кодексу Європейського Союзу (UCC), зокрема в частині визнання електронних підписів резидентів ЄС.

Дослідження практики країн ЄС та світу показало, що глобальним трендом є перехід до інтелектуальних митних систем. Передовий досвід (зокрема країн ЄС, Сінгапуру, США) характеризується:

- повною інтероперабельністю національних систем через наднаціональні платформи;

- використанням механізму Централізованого митного оформлення (Centralized Clearance), що дозволяє розмежувати місце подання декларації та місце фізичного перетину кордону;
- широким застосуванням технологій Blockchain для верифікації ланцюгів постачання.

Аналіз функціонування системи електронного декларування в Україні виявив, що вітчизняна митниця досягла високого рівня цифровізації (частка електронних декларацій становить 99,8%). Система продемонструвала інституційну стійкість в умовах воєнного стану, забезпечивши безперебійність логістики. Однак ідентифіковано низку системних проблем, що гальмують подальший розвиток:

- технічна застарілість АСМО «Інспектор» та вразливість ІТ-інфраструктури;
- високий рівень втручання «людського фактору» в роботу системи управління ризиками (АСУР);
- відсутність автоматизованого обміну даними з митницями суміжних країн, що створює підґрунтя для митних правопорушень («перерваний транзит»).

Обґрунтовано необхідність переходу від статичних алгоритмів аналізу ризиків до впровадження модулів штучного Інтелекту (AI) та Machine Learning. Запропоновано модель інтелектуального профайлінгу, яка дозволить автоматично аналізувати цінові тенденції на світових ринках та виявляти аномалії в деклараціях без участі інспектора. Також рекомендовано створення національної логістичної блокчейн-платформи для забезпечення незмінності та довіри до товаросупровідних документів.

Запропоновано дорожню карту імплементації європейських митних спрощень, ключовим елементом якої є запровадження принципу «Single Submission». Це передбачає налагодження автоматичного обміну даними, коли експортна декларація країни-сусіда автоматично стає попередньою імпоротною декларацією в Україні. Також наголошено на необхідності переходу до

повномасштабного використання механізму централізованого оформлення, що дозволить бізнесу оптимізувати логістичні витрати.

Доведено, що реалізація запропонованих заходів матиме значний соціально-економічний ефект. Розрахунково встановлено, що повна автоматизація процесів та скорочення часу митного оформлення дозволить економити мільярди гривень на логістичних витратах щорічно. Головним соціальним ефектом стане мінімізація корупційних ризиків шляхом усунення суб'єктивного впливу посадових осіб на процес прийняття рішень про випуск товарів.

Результати дослідження можуть бути використані Державною митною службою України та Міністерством фінансів України при розробці Стратегії цифрової трансформації митниці на період до 2030 року, а також при вдосконаленні програмного забезпечення АСМО «Інспектор» та модулів АСУР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI.
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV.
3. Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. № 2155-VIII.
4. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей з використанням електронних документів» № 979 від 21.11.2018 р.
5. Державна митна служба України. Офіційний портал. URL: <https://customs.gov.ua>
6. World Customs Organization. SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. Brussels: WCO, 2021.
7. World Customs Organization. Data Model (Version 3). Brussels: WCO, 2020.
8. European Commission. Union Customs Code (Regulation EU No 952/2013). Brussels, 2013.
9. European Commission. Electronic Customs Implementation Guidelines. Brussels: EC, 2022.
10. WTO. Trade Facilitation Agreement. Geneva: WTO, 2017.
11. UNCTAD. Automated System for Customs Data (ASYCUDA World) Overview. Geneva: UNCTAD, 2019.
12. UNCTAD. Digital Customs and Trade Facilitation Report. Geneva: UNCTAD, 2021.
13. OECD. Digital Transformation in Customs Administration. Paris: OECD Publishing, 2020.
14. USAID. Best Global Practices in E-Customs. Washington: USAID, 2020.
15. IMF. Digitalization of Customs and Tax Administrations. Washington: IMF, 2021.

16. De Wulf L., Sokol J. Customs Modernization Handbook. Washington: World Bank, 2018.
17. Grainger A. Customs and Trade Facilitation: From Concepts to Implementation. Journal of World Trade, 2021.
18. Rodionova I. Development of E-Customs Systems in Eastern Europe. Kyiv: KNEU, 2020.
19. Мазаракі А. Інноваційні інструменти митного адміністрування. Київ: КНТЕУ, 2021.
20. Гриценко І. Митна політика країн ЄС: досвід для України. Київ: Юрінком Інтер, 2020.
21. Осаволюк О. Митний комплаєнс як інструмент цифровізації митниці. Фінанси України, 2022.
22. Кучерява О. Цифрові інструменти протидії контрабанді. Економіка України, 2021.
23. Дейнеко Л. Електронне декларування в Україні: проблеми та перспективи. Київ: НАДУ, 2020.
24. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. Berlin: TI, 2023.
25. OLAF. Annual Report 2022. Brussels: OLAF, 2023.
26. European Court of Auditors. Customs Control Effectiveness Report. Luxembourg, 2021.
27. HM Revenue & Customs. Digital Declaration Services. London: HMRC, 2020.
28. U.S. Customs and Border Protection. Electronic Customs Manifest Report. Washington: CBP, 2021.
29. Canada Border Services Agency. E-Declaration Modernization. Ottawa: CBSA, 2020.
30. Singapore Customs. Smart Customs Blueprint. Singapore: SC, 2022.
31. Japan Customs. E-Customs Strategy. Tokyo, 2019.
32. Australian Border Force. Digital Border Strategy Report. Canberra: ABF, 2020.
33. New Zealand Customs Service. Modern E-Customs Framework. Wellington: NZ Customs, 2019.

34. European Commission. EU Digital Single Window Environment for Customs. Brussels: EC, 2022.
35. World Bank. Logistics Performance Index 2022. Washington: WB, 2022.
36. WTO. Digital Trade Facilitation Survey. Geneva: WTO, 2021.
37. OECD. E-Government and Customs Digitalization Index. Paris, 2020.
38. Interpol. Illicit Trade and Customs Fraud Report 2021. Lyon: Interpol, 2022.
39. KPMG. Global Customs Digitalization Trends. London: KPMG, 2021.
40. Deloitte. E-Customs Technology and Innovation Review. London: Deloitte, 2022.
41. PwC. Blockchain and Customs Processes Report. London: PwC, 2021.
42. IBM. AI in Customs Administration White Paper. New York: IBM Research, 2022.
43. SAP. Digital Customs Management Solutions. Berlin: SAP, 2021.
44. Ukrainian Institute for the Future. Модернізація митниці України: цифровий формат. Київ, 2023.
45. Офіс простих рішень та результатів. Дорожня карта реформування митниці. Київ, 2022.